

Over Literatuur en Globalisering

Ginette Verstraete

Over globalisering wordt niet alleen veel geschreven en gesproken, dat gebeurt vaak ook in eenzelfde terminologie. De volgende drie citaten zijn daar een voorbeeld van:

“Mass television ownership coupled with satellite communication makes it possible to experience a rush of images from different spaces almost simultaneously, collapsing the world’s space into a series of images on a television screen ... We have, in short, witnessed another fierce round in that process of annihilation of space through time” (David Harvey, *The Condition of Postmodernity* (1990) p. 293)

“In contrast with ‘**universality**’, the rule of reason—the order of things that would replace the slavery to passions with the autonomy of rationality, ‘**globality**’ ... means merely **that everyone everywhere may feed on McDonald’s hamburgers** and watch the latest made-for-TV docudrama. Universality was a proud project, a Herculean mission to perform. Globality in contrast, is a meek acquiescence to what is happening ‘**out there**’” (Zygmunt Bauman, *Life in Fragments* (1995) p. 24)

“Waar de bedrijfsglobalisten streven naar een **mondiale** concurrentie-economie, beheerst door megabedrijven die land noch mens loyaliteit schuldig zijn, daar streven burgerbewegingen naar een **planetair** economisch systeem dat bestaat uit **lokaal** beheerde ondernemingen die alle belanghebbenden verantwoording schuldig zijn” (International Forum on Globalization. *Een andere wereld is mogelijk* (2003) p. 17)

Men spreekt van “annihilation of space”, “globality”, “out there”, van “mondiale” economie en “lokale” burgerbewegingen. Deze citaten staan niet op zichzelf, er circuleren nog vele andere ruimtelijke concepten in definities van globalisering: Arjun Appadurai spreekt van “scapes” in plaats van “flows”; Hardt en Negri van “Empire”; Manuel Castells van “Network Society”; Marshall McLuhan van “Global Village”, de PMLA (2004) van Literatures “at Large”; James Clifford van “Traveling Cultures”. Deze ruimtelijke metaforen vinden hun visuele tegenhanger in het beeld van onze planeet, dat sinds de landing op de maan in circulatie is geraakt. Met dat beeld staat de aarde tege-

lijk voor de overzichtelijkheid van een duidelijk omringde cirkel als voor de grootsheid van het mondialiseringsproces.

Ondanks de verscheidenheid aan definities die worden gelanceerd vallen bijna alle sprekers in het globaliseringsdebat terug op metafoeren van ruimtes op grote schaal. De paradox is dat globalisering staat voor het wegvallen van ruimtelijke grenzen (Harvey zegt dat de ruimte wordt overwonnen door de tijd), maar dat dit proces in ruimtelijke termen wordt omschreven. Nog nooit zijn er zoveel boeken verschenen met “space, territory, networks, worldsystem” in de titel. Deterritorialisering – het wegvallen van territoriale grenzen – gaat blijkbaar gepaard met de productie van nieuwe, metaforische ruimtes, een proces dat “re-territorialisering” genoemd kan worden. De ontruimtelijking die kenmerkend is voor globalisering, geeft blijkbaar geen toegang tot een vrijzwevende toestand door de tijd, maar zit zelf vast aan een serie metaforische ruimtes die erop gericht zijn het proces van ontruimtelijking te (be)vatten, betekenis te geven, en te veralgemenen op grote schaal. Tegelijk met het geloof dat ruimtelijke afstand er niet meer toe doet in dit tijdperk van snelle verplaatsing en communicatie, zien we een nieuwe investering in ruimte en afstand.

Het belang van locatie

Zoals blijkt uit de drie citaten hierboven, wordt met het globale ook het lokale geproduceerd. De productie van metaforische ruimtes op wereldschaal komt tot stand vanuit specifieke posities in, of perspectieven op, die ruimtes. Ik zou willen spreken over de “coproductie van het lokale en globale”.

In het tweede citaat, van de socioloog Zygmunt Bauman, wordt globalisering gelijk gesteld aan Amerikanisering, als een proces dat ver weg is (‘out there’). De implicatie is dat hij zich ergens “in here” bevindt, voor hem is dat buiten Amerika. Daarmee valt Bauman terug op de vaak gehoorde tegenstelling tussen het ‘goede Europa’ en het ‘slechte Amerika’, waarbij Europa staat voor Verlichting, echte universaliteit en Amerika voor globality, de verspreiding van de eigen hamburger, de eigen soap of film (Hollywood is nooit ver weg). Globality is voor Bauman eigenlijk een verkapt vorm van Amerikaans nationalisme op wereldschaal. Alleen Europa is in staat daar weerstand aan te bieden, en zich via de rede te verheffen op het niveau van de wereld. Echt kosmopolitisme is de verworvenheid van Europa. Amerika zit te veel vast aan de eigen plek, draagt alleen maar de ei-

gen gecommmercialiseerde cultuur uit. Hoewel Bauman op het eerste gezicht geïnteresseerd is in fenomenen op wereldschaal, zien we hem hier ook de wereld opdelen in twee plaatsen.

In het citaat van het International Forum on Globalization wordt zelfs expliciet gepleit voor een vervanging van het globale kapitaal door lokale ondernemingen. Globalisering moet worden tegengehouden door lokale burgerbewegingen. Hier worden globale ontwikkelingen geponereerd tegelijk met hun (geïdealiseerde) lokale tegenstanders.

Andere voorbeelden zijn het vaak gebruikte beeld van globalisering als een McDonald's tent, of een shopping mall, of positiever: de kosmopolitische multiculturele stad. Deze beeldvorming koppelt het mondiaal proces aan bepaalde plaatsen, of meer: aan symbolische plaatsen van westers kapitalisme. Een vraag die daarbij gesteld moet worden is of zo'n vergelijking tussen globalisering en een shopping mall niet getuigt van een al te geprivilegieerde positie van de economie. We zouden bij globalisering immers ook aan asielzoekerscentra kunnen denken.

De idee dat globalisering het einde betekent van de geografische en topografische grenzen lijkt te overheersen. In de praktijk, echter, zitten we toch vast aan allerlei plaatsen en posities, die ons wereldbeeld enorm beperken tot bijvoorbeeld Europa of de positie van een mannelijke intellectueel in een "kosmopolitische" stad. Het is belangrijk om die vaak impliciet gebleven posities in de discussie te blijven betrekken, want zonder locatie, zonder specifieke limiet, wordt globalisering een heel vaag en nietszeggend begrip dat overal van toepassing is, waardoor alles hetzelfde lijkt. Cruciale verschillen betreffende klasse, nationaliteit en gender, verdwijnen zo uit beeld. Wie globalisering louter en alleen omschrijft als een grensoverschrijdende ontwikkeling, iets wat niet aan plaatsen gebonden is en zich over de hele wereld op dezelfde manier voordoet, eindigt met een eenheidsworst en kan geen onderscheid meer maken tussen ontwikkelingen in Nederland en in Somalië, tussen de positie van een toerist in het binnenland van Sri Lanka en die van de vissers op zee. Zo iemand ziet ook geen verschil meer tussen de typisch Europese filosofische positie van Bauman en het antiwesterse vertoog van het International Forum. Een gerichtheid op locatie daarentegen biedt de mogelijkheid de verschillen en zelfs contradicties in het debat rond globalisering op te sporen. Voor het belang van deze koppeling tussen het lokale en het globale beperk ik me tot het noemen van vier redenen:

Ten eerste verliest 'globalisering', dankzij zo'n focus op positie, plaats of locatie, de alomvattendheid die deze term vooral heeft in

economische contexten. Eerder dan een (economisch) ‘gegeven’ op wereldschaal, wordt zo’n kijk op globalisering slechts één mogelijke visie onder vele andere; een specifieke constructie die we dienen te onderzoeken op het hoe-wat-en-waarom. Welk wereldbeeld wordt er in dergelijke veralgemeningen geponeerd en wat is daarin de plek van de spreker-schrijver?

Ten tweede leidt zo’n onderzoek naar het lokale perspectief op globalisering tot het besef dat er onnoemelijk veel vormen van globalisering zijn – als netwerk, als imperium, als een zich reproducerende hamburgertent, als het einde van de natiestaat, als een nomadische ruimte, als een multiculturele kosmopolis. Deze vormen staan vaak op gespannen voet met elkaar en zijn dus beperkt, of lokaal, geldig. Elke vorm, iedere representatie van globalisering, heeft zo zijn specifieke invalshoek. Die invalshoek is nooit neutraal maar zegt iets over de positie die we innemen in de wereld en over wat wij belangrijk vinden. Zo bekeken wordt globalisering een intertekstueel veld van diverse posities en perspectieven die we met elkaar kunnen vergelijken en contrasteren. Door het lokale in de discussie te betrekken komt er ruimte voor diversiteit, ruimte voor een *vergelijkende studie van globalisering* die oog heeft voor wat deze visies met elkaar verenigt en wat ze van elkaar scheidt.

Ten derde komt er dankzij de koppeling van het lokale en globale niveau meer ruimte voor een onderzoek naar het specifieke vocabulaire waarin er over globalisering wordt gesproken. Het gaat hier om de vraag naar de specifieke representatie en verbeelding van globalisering. Het is ironisch dat globalisering vaak wordt gekoppeld aan de rol van informatie- en communicatienetwerken zonder dat de informatie en communicatie over globalisering zelf in hun specificiteit worden onderzocht. Hoe wordt er over globalisering gecommuniceerd en geïnformeerd in woord en beeld? Hier ligt een belangrijke taak voor de discours- en beeldanalyse.

Het laatste, en wellicht, belangrijkste punt betreft de definitie van “het lokale” en van “locatie” in deze context. Samen met het globale, dienen we ook het lokale te demystificeren. Met het lokale bedoel ik uiteraard geen gefixeerde welomlijnde plaats die in oppositie staat met het globale, zoals vaak gebruikelijk is in het antiglobaliseringsdiscours (volgens het International Forum moeten we ons tegen het globale kapitaal lokaal organiseren). Alsof globalisering niet altijd plaatsgebonden is. In mijn visie dienen we de twee niveaus tegelijk te denken. Het lokale, of de locatie, is niet te scheiden van de globalisering. Het is geen simpel vooraf gegeven plek van waaruit we naar

globalisering kijken, maar iets wat we actief construeren, positioneren, in relatie tot de rest van de wereld. Meer dan een natuurlijk en essentialistisch gegeven, fungeert locatie hier als een bepaald perspectief op de wereld, een toe-eigening van die wereld, een betekenisvolle ordening van die wereld op een wisselende schaal. Die ordening kan gebeuren via taal en beeld (dus via representatie), maar ook door bepaalde acties: door het neerzetten van gebouwen (en die een naam geven), het investeren in wegen en vezelkabels, het trekken van etnische grenzen (en die benoemen), en zelfs het deporteren van mensen (al of niet na ondervraging). Plaatsen, locaties, posities zijn producten van representaties en praktijken in de wereld. Wie bezig is met ‘plaats maken’, met positiebepaling, is bezig met het betekenisvol ordenen van een wereld *die altijd de eigen plaats overstijgt, en die mijn plaats verbindt met andere plaatsen vaak aan het andere eind van de wereld*. ‘The local is also global’. De reikwijdte van die grotere ruimte hangt af van de schaal die men hanteert. Maar altijd is de plaats relationeel. ‘Hier’ heeft alles te maken met ‘daar’.

Dat kan met een voorbeeld dicht bij huis verduidelijkt worden. De aantrekkelijkheid van mijn flat aan de rand van het Westerpark heeft te maken met de relatief lage huurprijs, wat verband houdt met de onmiddellijke omgeving: een concentratie van nieuwe Nederlanders. Dit heeft dan weer te maken met andere factoren verder weg van huis, zoals het woonbeleid van de Amsterdamse burgemeester en het sociaal beleid van Den Haag en in toenemende mate Brussel. Maar ook de koloniale geschiedenis van Nederland speelt hier een rol, en de vele relaties tussen de Surinamers uit mijn buurt en het thuisland dat hun voorouders jaren geleden hebben achtergelaten. Voor ik het weet heeft de aantrekkelijkheid van mijn eigen flat nog maar weinig te maken met mijzelf of mijn directe omgeving, maar alles met wat ver weg in ruimte en tijd gebeurt, en is gebeurd. ‘The local is already global’. Niet dat die relatie tussen het lokale en het globale altijd in mijn voordeel verloopt: het betekent bijvoorbeeld dat de toegang tot mijn flat afhangt van wat elders door anderen wordt beslist. De burgemeester zal van het Westerpark maar eens een digitale wijk voor Amerikaanse investeerders maken... Wie zijn eigen huis, zijn eigen locatie, wil bepalen kan maar beter rekening houden met ontwikkelingen in de rest van de wereld. Zo, in een wereldse context gezien, wordt “mijn” eigen plek iets vreemds voor mezelf. Gezien in een context van globalisering, krijgt mijn thuis (*Heim*) iets *unheimlich*s. Mijn eigen plek blijkt ook die van anderen te zijn. In de literatuurwetenschap zeggen we dan dat we een ‘fictieve’ en imaginaire relatie on-

derhouden met de eigen plek. Wie vandaag de dag denkt dat zij zich veilig op de eigen plek kan terugtrekken van de wereld, bevindt zich in een wereld van illusies, een virtuele wereld, het domein bij uitstek van de literatuurwetenschapper.

Hier ligt dan ook een mogelijke taak voor de literatuurwetenschap. Ze kan onderzoeken wat ‘plaats’ of ‘locatie’ nog betekent in een context van globalisering. En omgekeerd: ze kan globalisering onderzoeken in zijn meest specifieke vorm, die van de telecommunicatie via woord en beeld. Literatuur is als geen ander begaan met telecommunicatie (communicatie op afstand), in die zin dat ze vreemde, illusoire werelden schept die vaak letterlijk en figuurlijk ver van ons liggen (vooral als die werelden in Afrika of Zuid-Amerika komen zoals dat in postkolonialistische literatuur het geval is). De corebusiness van literatuur is het aanwezig maken van wat ver weg van huis is. We zitten bij het lezen van een verhaal tegelijk thuis (in een wereld en taal die we kennen) en “verplaatst” in een vreemde, literaire wereld. De literatuur levert ons met andere woorden een model om de gelijktijdigheid van het lokale en globale, van het hier en het daar, te begrijpen. Belangrijk is bovendien dat literatuur gebruik maakt van perspectiefwisseling – een spel met focalisatie – om ons te plaatsen en verplaatsen in de imaginaire wereld. Literatuur nodigt ons, via het wisselende perspectief van personages, uit om steeds een andere positie in te nemen tegenover de fictieve wereld. Zo’n perspectiefwisseling leidt vaak tot contradictorische visies op eenzelfde gebeurtenis in de wereld van het boek. De wereld opgeroepen in de literatuur is niet homogeen, maar divers.

De wereld van Jamaica Kincaid

Het boek *A small place* (1988) van de Amerikaanse schrijfster Jamaica Kincaid¹ biedt een voorbeeld hoe literatuur een bijdrage kan leveren aan de studie naar globalisering.

1 Jamaica Kincaid is de pseudoniem van Elaine Potter Richardson. Ze werd geboren op het Caraïbische eiland Antigua in 1949, dat ze in 1966 verlaat om naar Amerika te gaan. Ze verandert na enkele jaren haar naam in Jamaica Kincaid, zagezegd om volledig afstand te nemen van haar familie. Sinds 1976 werkt en schrijft ze voor het tijdschrift de *New Yorker* en maakt ze naam als auteur van kortverhalen en autobiografisch geïnspireerde romans. Tot haar meest bekende werk behoren: *At the bottom of the river* (1978), *Annie John* (1983), *A small place* (1988), *Lucy* (1990), *The autobiography of my mother* (1996) en *My brother* (1997).

A small place is een klein boekje van tachtig pagina's, dat op de achterflap wordt omschreven als 'Autobiography/Travel'. Het boek is te lezen als een vlijmscherpe kritiek op het internationale kapitalisme in de vorm van een toeristengids voor Antigua, zij het een alternatieve gids die de lezer meeneemt naar de achterkant van de tropische schoonheid, waar armoede, corruptie, gebrek aan hygiëne en aan opvoeding welig tieren. Tegelijk verbindt de verteller in het boek deze toestand van Antigua met de erfenis van het kolonialisme, dat zij als kind nog heeft meegemaakt en waarmee ze nu genadeloos afrekent. In die zin is het boek ook autobiografisch te noemen. Fictieve autobiografie en reisverhaal in één: de beschrijving van Antigua laat de verteller toe ook het verhaal over zichzelf te vertellen. Alleen is niet duidelijk wie de verteller eigenlijk is: heeft ze een Caraïbische of Amerikaanse identiteit? Kan ze dit eiland wel haar thuisland noemen? Hebben gekoloniseerde volkeren eigenlijk wel een thuisland? Behoort de verteller inmiddels niet tot de kapitalisten die ze bekritiseert? De tocht door het eiland en haar (mondiale) geschiedenis, wordt de aanleiding voor een verregaand experiment met de wisselende posities van de verteller, maar ook van de toehoorder, en de plaatsen die ze beiden innemen tegenover Antigua. Met de veranderende posities krijgen we ook een steeds complexer beeld van het eiland, en van het internationale toerisme dat wordt aangeklaagd. Het resultaat is een genuanceerde evocatie van deze toeristische plek die oog heeft voor de verschillende perspectieven van waaruit men naar het gebeuren kan kijken, en voor alternatieve posities en visies.

De eerste zin van het boek luidt: "If you go to Antigua as a tourist, this is what you will see" (p. 3). Het eerste hoofdstuk bestaat uit een dialoog tussen een "I" en "You", waarbij I de verteller-gids is en You de lelijke toerist – en tegelijk de lezer. I vertelt aan You over "them, the natives, the people from Antigua." Het eiland en zijn inwoners zijn dus aanwezig als derde persoon: het is de plek waartoe de I en You zich verhouden, I als "een van hen" ("we Antiguanes, for I am one"); You als koloniale toerist. Deze I-You-vorm maakt het verhaal persoonlijk, de verteller is duidelijk betrokken, en de lezer voelt zich aangesproken en onmiddellijk *geplaatst* (als lezer maar ook als toerist). De I speelt daarbij met focalisatie: de I is duidelijk aan het woord maar kijkt met de ogen van You, identificeert zich daarmee. De I *vertelt* (aan You) wat You *ziet* zodra die als toerist arriveert: alleen wat de toeristengidsen hem/haar vertellen; You ziet alleen zichzelf. Door deze perspectiefwisseling, waarbij I kijkt met de ogen van You – en zich tijdelijk identificeert met You – rijst meteen de kriti-

sche vraag: is de verteller misschien ook een toerist? Wil de ik-figuur via deze identificatie met You misschien aan zelfkritiek doen en aangeven dat ze niet veel beter is dan de doorsnee-toerist die alleen maar zichzelf ziet? We mogen niet vergeten dat de ik-figuur zelf ook al in geen twintig jaar op Antigua is geweest. De ik staat ondertussen even ver af van Antigua als You.

Vanaf het begin wordt het portret van Antigua als toeristische plek de aanleiding om expliciet vragen te stellen over de positie van waaruit Antigua wordt bekeken: kijken we met de ogen van de verteller of toehoorder? De verteller kijkt weliswaar met de ogen van de toerist/lezer, tegelijk houdt ze duidelijk afstand ten opzicht van de You. Dat is ook niet verwonderlijk: de ik-figuur komt uit Antigua, de jij-figuur uit de VS. De ik-figuur houdt de toerist een spiegel voor – dit is wat jij ziet als je naar Antigua gaat – en probeert het spiegelbeeld op een weinig subtile manier te breken, bijvoorbeeld via ironie, maar vooral ook door de toerist te vertellen over wat hij liever niet ziet, over wat Antiguanen over hem denken als “an ugly human being”. Er is hier minder sprake van “jij en ik”, maar eerder van “jij tegenover mij”. Antigua (en zijn inwoners) is daarbij de derde term die hen scheidt: de een komt uit Antigua en begrijpt de inwoners, de ander is een naïeve toerist die er niets van begrijpt.

In bepaalde opzichten staat I dan wel tegenover You, maar I en You zijn ook duidelijk te vergelijken: I, die al twintig jaar in de VS woont, staat ondertussen even ver van Antigua als You, de Amerikaanse toerist. Beiden zijn gelijk in hun afstand tegenover Antigua. Vandaar dat de ik-persoon met de ogen van You kijkt, en over Antiguanen vertelt in de derde persoon. Antigua is hier dus geen essentialistisch gegeven plek in de wereld, maar een plek die samen met de buitenwereld (de bezoekers) tot stand komt: in een relationeel spel van afstand en betrokkenheid, inclusie en exclusie. Of beter: de plek Antigua komt hier tot stand in een spel van wisselende posities en perspectieven tussen ik, jij hen, wij – posities die soms duidelijk zijn gescheiden (I kan zich identificeren met de Antiguanen; de toerist niet), soms ook niet.

In de rest van het boek dijt dat spel van afstand en betrokkenheid langzaam uit. Er komen actoren uit andere werelden en periodes bij. De Britse kolonisten, de corrupte regering, de Amerikaanse regering. Deze schaalvergroting gaat gepaard met een vlugge perspectiefwisseling waarbij de ik-figuur zich verplaatst tussen heden en verleden, tussen Antigua, de VS en GB, tussen I-You-We-Them. Antigua fungeert hier niet alleen als een plek die zich uitstrekt in tijd en ruimte –

een plek van time-space compression – maar ook van wisselende posities en allianties tussen die posities. Naarmate er steeds meer relaties worden gelegd met andere tijden en ruimtes, wordt het spel van afstand en betrokkenheid duizelingwekkend. De verteller wordt gepositioneerd als een ontheemde Caraïbisch-Amerikaanse migrant die continu heen en weer beweegt tussen land van oorsprong en aankomst, tussen toen en nu, tussen ons en hen. Tegelijk worden de Antiguanen voorgesteld als mensen die vastzitten aan hun “small place”, alsof hun eigen plek een natuurlijk gegeven is: Antiguanen nemen de dingen die gebeuren op het eiland als vanzelfsprekend, ze komen niet in opstand, ze zijn niet in staat de dingen te veranderen. De verteller vraagt zich af: “And might not knowing why they are the way they are ... why the things that happened to them happened, lead these people to a different relationship with the world.” (56-57)

In *A small place* houdt Kincaid een pleidooi om het lokale te lezen in relatie tot globale ontwikkelingen elders. In zekere zin kunnen Antiguanen ook niet anders, want ze hebben sinds de ontdekking door Columbus nooit een eigen plek gehad. Hun plek was altijd al in handen van de rest van de wereld: eerst dankzij Columbus, dan door de komst van de Britten, de handel in Afrikaanse slaven, de toeristen en andere buitenlandse investeerders. Antiguanen bewonen al lang een “global island” en toch zijn ze niet in staat om erbuiten te treden. Ze hebben zich op hun kleine eiland teruggetrokken en doen *alsof* er geen “buiten”wereld is, *alsof* hun ontworteling, hun armoede, de show die ze opvoeren voor de toeristen altijd hun eigen leefwereld is geweest, *alsof* er op het eiland altijd alleen Antiguanen zijn geweest en niemand anders. De verteller pleit ervoor om de eigen plek te overstijgen en het thuisland niet langer als een geïsoleerd lokaal gegeven te beleven, maar iets wat in relatie staat tot de rest van de wereld. Wat Antiguanen nodig hebben is de ruimte om te vergelijken: “They have nothing to compare this incredible constant with.” (p. 79). Want alleen door met de ogen van anderen/buitenstaanders naar de eigen plaats te kijken komt er ruimte voor abstractie, kritiek, en verandering. Dankzij een multiperspectivische blik die het lokale aan het globale kan koppelen kunnen de Antiguanen eindelijk hun eigen plek – a small place – doorprikken als een valse illusie. Dat is wat Kincaid in het laatste hoofdstuk doet: “Antigua is beautiful. Antigua is too beautiful. Sometimes the beauty of it seems unreal” (p. 77).

Kincaids *A small place* toont hoe belangrijk het is om in debatten over globalisering het lokale en het globale tegelijk te analyseren, want alleen door deze koppeling kan zowel de rigide plaatsgebonden-

heid van de ‘locals’ als de vrijblijvendheid van de toerist worden gedemystificeerd. Nuance, kritiek en een complex spel van afstand en betrokkenheid komen in de plaats van abstracte veralgemeningen en zelfgenoegzame stellingnames.

Bibliografie

Bauman, Zygmunt, *Life in Fragments: Essays in Postmodern Morality*, London: Blackwell, 1995.

Harvey, David, *The Condition of Postmodernity: An Enquiry into the Origins of Cultural Change*, Cambridge: Blackwell, 1990.

International Forum on Globalization, *Een andere wereld is mogelijk: Alternatieven voor economische globalisering*, vertaling: Frank Bestebreurtje. Rotterdam: Lemniscaat, 2003.

Kincaid, Jamaica, *A Small Place*, London: Vintage, 1997.